

Братислав Јевтовић

А С ВЕЧЕРИ ЛЕТЕТИ ВИОЛЕТИ У ЗАГРЉАЈ

Извештио сам се да себе брзо пронађем на „масовки”. Стојим, док највећа већина је поседала: све то, онако џумлѐ и ђутуре, приспустило задњицу на млак асфалт. Стојим, са рукама на боковима, сличан каквом пливачу, осичастом у струку. Или, ватерполисти наликујем, брзанцу неком, ситнијем, не и некаквој слотији. У светлој кошуљи сам, са дугим рукавима, атлетски торакс и снажан рамени појас добрано ми долазе до изражаја. Подсећам, ставом и стасом, можебити, и на вижљастог задарског кошаркаша Јосипа Ђерђу, званог Пино. Ракурс је горњи, снимак начињен, вероватно, са неке ондашње руменкасте „троле”, марке *ансалдо*, искључене из саобраћаја (због масовног студентског окупљања у Васиној улици) и припаркиране одмах ту, као на некаквом хоћеш-нећеш шлусу, испред Филолошког факултета. Објектив је могао бити од мене удаљен, ваљда неких петнаестак метара. Или, пак, шкљоц је учињен са зеленог аутобуса, прпораве и гишкаве марке *лејланд*, такође примораног да отпочине, онде негде, рецимо, на средокраћи између Капетан Мишиног здања и Етнографског музеја. Половина Студентског трга поседнута је студентаријом која, вишемање, зүри у смеру улаза у Ректорат, зија у велелепни средишњи ризалит повише њега, те у онај ближи од два пространа равна балкона. Да избациш из ваздуха пуну врећу најшугавијих и најверетизнијих шестица, мислим да – ту, испред Анастасијевићеве задужбине – ниједна не би могла пасти на тле. Толико је збијен сабор на фотки уснимљених студентских лица, темена, потиљака, плећију, рамена. Заправо, тако је универзитетска омладина густо била притисла Студентски трг да слободног места не имаде ни колико да се на асфалт спусти кутијица шибица, или, примерице, онај тамносиви кутијичак напудерисаних кондома из загребачке творнице *РИС*. Неизвесност је

у ваздуху. Но, знамо, слушаће се помно нечије револуционарно и, канда, програматски важно, политичко слово – у читавој тој протестној авантури, чији ток, драматику и епилог још нико није у стању да предвиди. У горњем десном углу фотографије уочавају се доњи делови неколиких транспарената, окачених о лепо бојадисане прозоре Ректората (дабоме, црнобели је то снимак, али знам да су прозорски обрубви у некоме од тонова *venezianische rot*, или можда вуку на ванилу, или пак на боју марсала). Слова тих парола и обавести није могуће разазнати, чак ни уз помоћ увеличавајућег стакла. (Да ли се већ у том дану помињао новопрокламовани Црвени универзитет *Карл Маркс*? Да ли су студенти већ били исписали паролу: *Саршр и Маркузе подржавају наши оправдани бунш!*?)

За разлику од 99,99 одсто присутних, који су поглед упиљили тамо, ка вратима палате, или ка пространом балкону – на коме у том часу још никога нема – погледај, ја сам лицем окренут овамо, ка Етнографском музеју и Градском комитету, ка улици Узун Мирковој, ка просторијама СД *Црвена звезда*, ка хотелу *Парк* и ка Калемегдану. Увинуо сам се у пасу, тако да пупак ми је усмерен ка улазу у Ректорат, а не поглед. Биће да баш гледам у фоторепортера, у оно његово објективно, киклопско, магличастоплаво око. По свој прилици, снимак је начињен негде за каснога поподнева.

Да су уцветале липе већ испуштале своје опојне феромоне, не бих могао да се закунем. Мада, пролеће је подоста ишло раније, већ опадали беху бели дудови у мом завичајном Ару. Баш тих дана опадаху и црни, а голубови пролани, чије су се ногице црвенеле као кармин, зобали су те пролећне дудиње. Јавори су увелико прецветавали, сахнуо је онај њихов медљикасти пах што је сећао на врцање меда. У своме цветном кокору – чипкастом, и с мирисом који је вукао на јоргован и на багрем – бејаху и она неколика дрвета каталпе на старом арском вашаришту: репушинасте крошње се беласаху као када уцвета јасен или кестен, само што цвасти беху крупније, изгледаху те зелене каталпине ћубе као да их је неко штедро засуо малим милионом шустикли. Знам то, јер у Београд тек бејаш пристигао, да тобоже полажем испите. А и васцелу су годину 1968. неки хелио и геофизички моменти потврђивали као увелико шашаву. Беше то сезона у којој астрономске опсерваторије широм света јављаху о циновским протуберанцама на Сунцу, а амерички сексолошки пар Вилијам Мастерс и Вирџинија Џонсон извештаваху о правој епидемији сперматичне импотент фалинке, да не кажем бољке, *ejaculatio precox*. Отуда, не бих био првак Ара у изношењу неистина и ако бих рекао да су, већ у те прве јунске дане, липе не само штедро шириле свој афродизијски опој, него и да, малне, бејаху већ оцвале.

На себи сам, поред светле кошуље са дугим рукавима (*Ошекс*, Охрид), имао, колико могу сада да се опсетим, панталоне од белкасто-граорастог тергала (отвореносиви тон на фотографији тим панталонама одговара), џепови са стране, а на ногама драп ципеле од антилопа, са четвртастом предњицом и са ђоном од дебеле мекане гуме, док сокне ми, чини ми се, бејаху нежноплаве, од перлона.) У грудном кошу сам носио капацитет плућа од безмало пет хиљада кубних сантиметара (још нису на снази били „центimetri”, франкофонска терминологија је у већини фундаменталних наука и научних дисциплина и даље односила превагу). И имао сам, удно пречаге, и уза саму грудну кост, пуно, пуно љубави за моју тадашњу девојку, ученицу трећег разреда гимназије, која бејаше тик пред летњим распустом. (Црномањаста, космата богато, малко туарески тип, или, рецимо, берберски; спортисткиња, без грама сáлцета; ако кажем Тина Омон, времешнији читалац ће се досетити о каквој се пушка девојци овде говори, помисливши, наравска ствар, на негдашњу француску филмску глумицу; ако поменем Џенифер Билс и филм *Flashdance*, биће то паралела која је млађем средовечном читаоцу ближа, јер Виолета је у то време имала јаку, црну, заковрчану косу, баш *a la* Џенифер, али скупљену у пунђицу.)

Над дотичном новинском фотографијом (из 2012) мој дух помало блуди и снатри. Не може беспослен. Предузимљив је, у ствари прави је мајмун. Наједном, ево, претпоставља и креира ситуацију у којој мноштво милиционера са исуканим палицама и са штитовима од плекси-гласа надире од Узун-Миркове улице. Испред те бројне плаве пешадије – као – вод пубова под шлемовима јаше на високим коњетарама. Уобразиља не часи ни часа. Прво се малко врпољим у том априорном и кочоперном негирању потпуне студентске инфериорности у односу на полицајце. У ствари у часењу часа које не може бити другачије окарактерисано неголи као бесловесно. Јер, код самеравања и упоређивања са дротовима – у голој сили – студенти немају шта да траже. Не, нисам од оних који ће да се панично тресу. Нисам тај који ће у таквој ситуацији да од страха премре. Ипак, ваља бити честит и не лагати, ваља рећи како јесте. Јер, наједном, ено ме где покушавам да киднем, да се извучем тамо према мензи *Сшари гџаг*, ка Змај Јовиној улици, ка Народном позоришту и Тргу Републике. Потрчао сам, летим, малне, као да сам избачен из катапулта. У ствари – као – трчим, све демонстрантима табјајући по главама, раменима, закачињући им оним мојим гуменим ђоновима уши када год ми се нога о нечије теме омакне... Грабим, све ђипајући с нечијих малчице повијених леђа и рамена, у магновењима биркам леђа и рамена која су повијенија и за бег подеснија... Каква глупост, каква бесмислица, јер би и највећа већина окупљених младића и девојака настојала да умакне милиционерима, поустајали би

сви на хорске повике *Милиција! Милиција!*, сви, готово сви – заправо највећа већина демонстраната – заждали би главом без обзира.

Видим, на неких десетак-петнаест метара десно од мене, опкољен и притиснут масом, стоји празан јагоднорумени тролејбус, да, марке је *ансалдо*, трола му спала, истурена је у страну, отишла сасвим „на шрек”... каросерија је начичкана студентима, они седе по њој... један фоторепортер (је ли то био Велисав Томовић?; можда Срба Вранић?; можда Томислав Петернек?; Иво Етеровић? Драган Марковић, звани Лагардер?) има у рукама неку окатију, притом и четвртастију, скаламерију од фотоапарата: у пуној је акцији: стојећи, са висине од, дакле, нека четири и по метра, снима призор, шкљоца ли га шкљоца. Жагор је, па не чујем како се завесица свакичасно гласне са оним својим пљас, пљас.

Ево, као да и сада гледам младића Мил. Мар.^{*}, родом из Ара, будућег правника, приде и студента филмске режије на Факултету драмских уметности. Као да га и сад видим, горе на балкону ректората, као да и сада слушам онај његов поштењачки глас. Као да и сада чујем боју тог гласа, изобличену проласком кроз мегафон. Дочим, самог говора се уистину не сећам. Али, у мојој политисторијској меморији и приповедачкој ткачници зачиње се, плете и обликује, сада и овде – сада (док ово бележим) и овде (у Ару) – овакав скуп запаљивих масовичких реченица: „Драге колеге, разлози за наше незадовољство, па, ако хоћете, и побуну, свима би требало да су познати! Нека буде знано свима нама, али и најширој југословенској јавности, да не желимо друштво у којем је социјална правда шутнута у ћошак! Илити у кџт, како вам драго! Нећемо такве сталешке и социјалне разлике какве буду очи! Нећемо друштвене преграде попут оних које постоје у прози Дикенса, Горког и Островског, Лондона!... у драмама Ибзена, Стриндберга, Пирандела!... у песмама Алексе Шантића, Косте Рацина, или Добрише Цесарића!... дабоме, и у делима једнога Андрића, Крлеже или Ђуле Иљеша!” [Ја бих, као ревносни логотет ове приче, обавезно додао: нећемо преграде какве постоје у келнерском шлајпику – једна за хиљадарке, друга за новчанице од пет стотина динара, трећа за „стотинарке”, четврта за петобанке, пета за двобанке, шеста за банке... дочим ништа немамо против оних лепих преграда у женској ташници: у једној су пудер и руж, у другој новчаник, у трећој лична документа, у четвртој адресар и свежа љубавна писма...] „Ми смо социјалистичко друштво, а драстичне социјалне разлике у њему нису ништа друго него безочно изневеравање револуционарних идеала! Ми, универзи-

^{*}) Мил. Мар. је именом Миломир, презименом Мариновић, одмила Микан, средње слово С; преминуо је у априлу 2018, није дочекао да обележи 50-годишњи јубилеј свог понесеног шездесетосмашког говора; та револуционарна реч, изговорена на Студентском тргу пре пола столећа, доста тога му је у каријери отежала или ускратила.

тетска омладина, у ствари интелектуалци у стасавању, желимо да овакво наше окупљање прене и разбуди читаву заједницу, да јој укине свакодневну порцију валеријане и буникā!” („Живио! Право збориш!”), огласио се неко, као да је из Имотског или Цазина, из Дувна или из Титове Коренице, а онда се разлегао аплауз.) „Хоћемо да се овај наш сабор огласи попут својеврсног универзитетског театра истине, социјалистичког и хуманог! Хоћемо да ово буде стварносни театар неизоставно и неопозиво исказаних студентских запажања и подсећања, па и опомена и упозорења! Имамо право на ово! Уосталом, није ли независност Београдског универзитета прокламована још при његовом оснивању, пре шездесет и кусур година! Можда се исувише, и сасвим непотребно, наше високо школство, ових последњих година, окретало ка врху Партије и државе?! Можда је преодвећ изоштравало слух не само за важеће платформе, и за којекакве акционе програме, потекле из налогодавних партијских и државних форума, него и у лету хватало директивне функционерске речи које су прослеђиване и допремане путем политичких чауша! А поменута независност Београдског универзитета?! Е, то мачку о реп! Па, драге колеге, нећемо тако! Стога, нека ово буде сцена студентске истине! Сцена са које се добронамерно и ангажовано скрзира социјалистичко и самоуправно наше друштво! Сцена заветовања! Наш проглас! Наша резолуција! Хоћемо да кроз наше грло говори, на пример, један Бертолд Брехт! Нека говори и Сартр – Жан-Пол! Нека прозбори и Херберт Маркузе! Нека упозорава и Лешек Колаковски! И нека социјализму нас научава један блистави марксиста чије је име Карел Косик! Бацаћемо истину у очи свакоме! Не прашину! Не каменице! И неће звиждати ничији меци! Ни гумени, а камоли да полете бојеви! Није нам потребна симулирана заједница! Заједница испразних и лажних речи – шта ће нам симулакрум?! Нећемо преварену збиљу, обмануту и нерајсудну! Нећемо лицемерје! Нећемо брњице на речима, брњушке на мислима и идејама! Нећемо бирократске ступице за слободне корачаје!” („Браво!”, ускликнула је однекле нека студенткиња, а гломазан хор од хиљадак демонстраната је громогласно одобрио, такође ускликом „Браво!”, али, разуме се, и ведрим жагорењем. Један брундави глас је избацио *Алал ши йасуљ!*) „Нећемо повеску преко очију, нећемо тутумиш, то јест игру ћораве баке, па да не видимо виле и вртове по Дедињу! (Аплауз, салве аплауза, и повици: „Уаааа Дедиње!”, „Доле црвена буржоазија!”) Заправо, нећемо отуђену стварност, оловносиву, опору и горку!... или петпарачку, тривијалну и вашарски шарену, засуту конфетама што сипају их из својих штрокавих и закорелих лавора каријеристички скоројевићи, апаратчици и бирократски паразити, као што не желимо ни збиљу над којом су разапете, и коју тобож красе,

гирланде и сјајушке натегнутих и отрцаних светковина!... Разуме се да нећемо ни ону апсурдну и безличну, те у много чему шизофрену стварност, такву каква би била исувише слична онаквој о каквој говори један Ежен Јонеско, или Семјуел Бекет! Леђа надничара са Каленића пијаце, као и мишице најамника који јутром се нуде за бедну надницу код Вуковог споменика, *наша* су плећа и *наши* су мускули! Доле црвена буржоазија!” („Дооооооооо! Дооооооооооо!”, разлегало се са асфалта.) „Доле бирократска клика! Доле руководиоци који су искомпромитоовали и издали тековине наше славне социјалистичке револуције! Живео београдски Црвени универзитет *Карл Маркс!*” („Живео!... Живео!...”, уз понеко *живео!*, *живео!*, био је громки одговор из подјарене масе.)

Знам да ме завичајчева реч дотакла својски. Наравно да ми је срце било испуњено некаквим узвишеним узбуђењем и спремношћу за извесну акцију, прса су ми се надимала.

„Дабоме да би пауци небо премрежили када не би дували ветрови”, помислио сам. „А, с друге стране, више него пожељно би било, то јест сасвим потаман и *лачо*, да се читав јунски испитни рок помери за септембар, а после да се, уз гарантовани октобарски, устроји и новембарски.” Са таквом помишљу, некакав се бајан обасјај, то јест душевни осветљај, разлио свеколиким мојим бићем. „Преко лета, у Ару, у раним јутарњим сатима ћу, као, учити, учити... притом, зобати малине, загризати у киселкастослатки кајсијин рђ и у сласна месанца бресака, јер свега тога у завичају има, па и напретек, док овде, у студентској мензи у Ђушиној улици, ничему од тога ни трага” – тако изгледаху моје облапорне мисли на летње воћне теме. „Онда, обдан се излежавати... Чезнути и жудети за Виолетом, а с вечери онда летети јој у загрљај...” У писму, што га је нештедимице шкорила колоњска вода, писаће ми за који дан Виолета да се у Ару за почетак јула најављује фамозна ревија филмова (који ће се давати у летњој башти биоскопа *Сушјеска*): гледаћемо Алана Леда у *Шејну*, Мерилин Монро у *Нијагари*, Џимија Стјуарта и Грејс Кели у *Прозору на дворишће*, Вилијема Холдена и Ким Новак у *Пикнику*, Пол Њумена, Орсона Велса и Џоан Вудворд у *Дугом шоилом лешу*, онда Герија Купера и Одри Хепберн у филму *Љубав по њодне*, Берта Ланкастера и Кирка Дагласа у *Обрачуну код О.К. корала*, Чарлтона Хестона у *Бен Хуру*.

Одмичем од очију *Полишкин* суботњи додатак *Култура – уметности* – наука, од 9. јуна 2012. године, одлажем га на под, украј лежаја чији мадрац, једном давно, беше затегнут као тамбура. Хвата ме сан. Капци су ми троми и тешки. На који тренутак, видим себе поново, при левоме рубу оне фотке, „липањске масовке”, ено ме где, лицем окренут ка Узун Мирковој и ка Калемегдану, стојим са рукама на бо-

ковима, ено ме на левој страни оне студентске множине, негде у висини уздужне осе снимка, оне положене симетрале – незнатно ниже ње ме ено. Куд се дедоше тих педесет лета? Шта ли сада са собом чини Виолета? Звао сам је и Михаела – због француске глумице Мишел Мерсије... а факат је и да сам обожавао да звиждукам ону нежну песмицу с франкофонским насловом *Michelle*, и с напевом *Michelle, ma belle*, коју бејаху, негде ваљда још концем године 1965, лансирале Бубе из Ливерпула. Ах, *tempi passati...*”